

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/31, p. 41-60

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12293>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet KÖÇER – Doç. Dr. Yunus ÖZGER

This article was checked by iThenticate.

14 TEMMUZ 1958 IRAK DARBESİNİN TÜRK İÇ POLİTİKASINA YANSIMALARI

Onur ÇELEBİ*

ÖZET

1958 yazında Demokrat Parti iktidarı, “darbe” kelimesini aktüel bir mesele haline getirmiş ve onu, kendisiyle muhalefet partileri arasındaki polemiklerin başlıca nedeni olarak görmüştür. Muhalefetin ileri gelen sesleri, bu konuda, iktidarı bir tür evhama ve kuruntuya kapılmış göstermeye çalışırken; iktidar kanadı ise alarm zillerinin gittikçe artan bir şiddetle çalmaya devam ettiğini söylemiştir.

İktidar partisi lideriyle ana muhalefet partisi lideri arasında süren tartışma, basın vasıtasıyla kamuoyuna intikal etmiş ve Türk milleti bu süreci büyük bir ilgi ile takip etmiştir. Başlangıçta oldukça sert bir karakter gösteren karşılıklı eleştiriler bir süre sonra yumuşamıştır. Buna karşın iki lider arasındaki tartışmanın ana temalarını oluşturan konular üzerinde en ufak bir fikir birliğine varılamamıştır.

Demokrasilerin en vazgeçilmez unsurlarından biri şüphesiz siyasi partilerdir. Ülkenin yönetimi, seçimler yoluyla halkın iradesiyle şekillenir. Ancak dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de bazı dönemlerde demokrasi harici müdahale dönemleri yaşanmıştır. Bazı dönemlerde ise bu tür müdahale söylemleri ayyuka çıkmıştır. 1958 yılında da böyle bir tartışma vuku bulmuştur. Söz konusu mesele, Cumhuriyet Halk Partisi’nin resmi yayın organı olan *Ulus* gazetesi ve Demokrat Parti’nin resmi yayın organı *Zafer* gazetesine farklı biçimlerde yansımıştır. Başta *Ulus* ve *Zafer* gazeteleri olmak üzere Türk basınında yayımlanan haberler referans alınarak 1958 Türkiye’sindeki darbe söylentileri kapsamlı olarak bu makalede irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak – Darbe – Demokrasi – Siyaset – Basın

* Yrd. Doç. Dr. Bozok Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: celebi_sentez@hotmail.com

REFLECTIONS OF THE COUP D'ETAT OF 14 JULY 1958 IN IRAQ TO THE TURKISH INTERNAL POLITICS

ABSTRACT

In the summer of 1958, the Democrat Party (DP) government made the word of “coup” a topical matter and made it a primary reason of its polemics with the political parties. The leaders of the opposition criticized the government with being apprehensive while the government was urging that the alarm bells were ringing louder.

Continuing debates between the leaders of the government and main opposition reached the public opinion via the press and the Turkish people curiously followed the process. At the beginning, counter criticisms had a very strong tone but later this tone was reduced. However, any single compromise between two leaders on the main themes of the debates could not be reached.

One of the main elements of democracy is, of course, political parties. Government of a country is determined by votes of people in elections. However, there occasionally occurred some undemocratic interventions in Turkey, like many other countries in the world. From time to time some claims concerning a possible intervention were also expressed. The debate in 1958 was an example of such claims. The mentioned matter was reflected in a different manner in *Ulus*, the official publication of Republican People's Party, and in *Zafer*, the official publication of DP. In this study, the discussions on a possible coup in 1958 were evaluated according to news in the Turkish press, especially the newspapers of *Ulus* and *Zafer*.

STRUCTURED ABSTRACT

There occurred an intense dispute among the political parties in Turkey because of internal political developments in Iraq in 1958. The political tension between the ruling party (Democrat Party) and the main opposition party (Republican People's Party) caused the opposition parties to become closer and eventually their merging. In response to this, the ruling party formed the *Vatan Cephesi* (Homeland Front). Both collaboration of the opposition in one hand and the emergence of the Homeland Front Branches on the other hand caused to the spread of tension among people that was already widespread in the political life. Even the crash of Menderes' plane in London in 1959 could only provide a tranquility of several months.

It is very interesting to observe that a development in a foreign country caused to an accelerating tension in internal politics. In fact, when the developments are considered it can be argued that the quarrels in the internal politics, which had already existed, were accelerated. The debates between the government and the opposition went out of the parliament and expanded to whole country including masses. The situation reached to a point that the parliamentary system, democracy and national unity in Turkey were under threat. The intellectuals and

journalists, whose views have been evaluated in this study, warned that the existing situation in Turkey would give harm to national unity and solidarity of the country and they suggested that the tension should be reduced and the politicians should work together to solve the problems.

According to the government, the opposition was encouraging people for rebellion. On the other hand, the opposition accused the government of establishing a totalitarian regime. Under such claims and accusations, some journalists and authors of the time suggested formation of a coalition for national unity or determination of an impartial and respected arbiter just like in 1947. Such an arbiter should firstly listen to all complaints and work together with the party leaders and then an objective declaration should be prepared to reduce the tension. According to them, the Turkish political life was based on a two-party system. Thus the primary problem was not which party was to rule. The real problem was the tension between the government and the opposition and consequently a problem of national unity. As a result, accelerating tension between the government and the opposition could not be solved by the politicians and negotiations and this became one of the reasons of the 1960 military coup in Turkey

Keywords: Iraq – Coup – Democracy – Politics – Press

GİRİŞ

1957 seçimleri sonucunda Demokrat Parti üçüncü kez iktidar koltuğuna oturmuştur. Buna karşın DP’li liderleri rahatsız eden birtakım gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Hükümetin almış olduğu tüm önlemlere karşın Türkiye’de ekonomik durum kötüye gitmiştir. Enflasyon ve mal darlığı muhalefetin, iktidara karşı kullanabileceği ciddi bir silah haline gelmiştir. Hatta iktidarın takip ettiği iktisat politikası muhalefetten daha önce DP’liler tarafından eleştirilmiştir. Buna göre 18 Ocak 1955 tarihinde Kenan Akmanlar, Haluk Timurtaş, Ekrem Cenani ile Feridun Ergin isimli dört DP milletvekili: “...Pahalılık gittikçe görülmemiş şekilde artacaktır. Emisyon ve kredi politikasının değişmesi, fiyat istikrarının sağlanması, murakabenin çok daha şiddetlendirilmesi lazımdır. Dar gelirli sınıf üzerinde dikkatle durulması icap eder” (Cumhuriyet, 19 Ocak 1955, s.1) demişlerdir.

Yine aynı yıl, 29 Mayıs 1955 tarihinde, ithal malları buhranı, karaborsacılık, plansız iktisadi politika, nüfuz ticareti yani iktidarın ekonomi politikası DP’nin Manisa İl Kongresi’nde eleştirilmiştir (Cumhuriyet, 30 Mayıs 1955, s.1,6). Parti içinden gelen eleştirileri de dikkate alan iktidar, 8 Temmuz 1955 tarihinde karaborsacılığı önlemek ve temel ihtiyaç maddelerinin piyasada yer almasını sağlamak için vurgunculara karşı ağır cezalar içeren bir dizi kararlar almıştır (Milliyet, 9 Temmuz 1955, s.1,7; Cumhuriyet, 9 Temmuz 1955, s.1). Ana muhalefet partisi CHP ise ekonomik buhrana karşı hükümetin takip ettiği politikayı doğru bulmamıştır. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, 12 Temmuz’da yaptığı bir basın toplantısında “*Polis tedbirleri ile iktisadi buhrana çare bulunamaz... İktisadi zorluklara iktisadi tedbirler lazımdır*” (Milliyet, 13 Temmuz 1955, s.1,7; Cumhuriyet, 13 Temmuz 1955, s.1,7) demiştir.

1958 tarihinde ise iktisadi buhran daha da büyümüş, buna paralel olarak muhalefetin iktidara eleştirileri de artmıştır. CHP, 4 Mayıs 1958 tarihinde ekonomik gidişatı eleştiren bir bildiri yayımlamış (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1958, s.5); 8 Mayıs’ta ise İnönü, Polatlı’da: “*Vatandaş en çok muzdarip kılan şey, iktisadi durumdur. Çaresi bulunmaz zannolunan bir yokluk ve pahalılık cemiyetimize musallat olmuştur. Bu dert her ailenin huzur ve rahatını tahrip etmektedir. Ama emin olunuz ki bu dert tedavi kabul etmez bir dert değildir. Bahsettiğim bu derdin tedavisi inanılmayacak*

Turkish Studies

kadar basittir” demiştir (Milliyet, 9 Mayıs 1958, s.1). Ertesi gün İnönü, Haymana’da “İktisadi dert bütün memleketi kaplamıştır... Tek çaresi doğruluktan ayrılmamaktır. İktidara anlatamadığımız budur. Her mahallede 15 milyoner yetiştirmek için kalkınma yapılmaz. Bu kalkınma değildir” (Milliyet, 10 Mayıs 1958, s.1) şeklinde beyanatta bulunmuştur.

1958 yılının haziran ayında CHP, iktisadi alanda iktidara yüklenmeye devam etmiş ve bir bildiri daha yayımlamıştır. Bu bildiri de CHP: “*DP iktidarı, vatandaşın gündün güne artan maddi sıkıntılarını ve manevi ıstırabını gidermek üzere ciddi tedbirler arayacak yerde, muhalefeti susturmak için Anayasa ve kanun dışı tedbirler peşindedir”* demiş; iktidarın endişe duyduğu her meselede basın yasakları yoluna başvurarak, gerçeklerin üzerini örtmeye çalıştığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 4 Haziran 1958, s.1). CHP, iktisadi buhrana çare bulmak için de parti genel sekreteri Kasım Gülek vasıtasıyla bir çağrıda bulunmuş ve hayat pahalılığı ile mücadele için milli birlik temasını vurgulamıştır (Cumhuriyet, 23 Haziran 1958, s.1,5). 6 Temmuz 1958 tarihinde ise partisinin Kadıköy İlçe Kongresi’nde konuşan İnönü, tarihe meşhur altın hesabı olarak geçecek olan konuşmasını yapmış ve iktidara ciddi bir darbe indirmiştir.

Buna göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Duyun-ı Umumiye’ye yol açan borçlanmalar 1854 – 1875 yılları arasında yani 21 yılda yapılmıştır. Faiziyle birlikte devlet, 238 milyon altın borçlanmıştır. İnönü’nün hesabına göre sekiz yıllık DP iktidarında devlet, dışarıya 1 milyar 100 milyon dolar borçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nden 800 milyon dolar yardım alınmıştır. Eski iktidardan (CHP), 127 ton altın, yani 150 milyon dolar devralınmıştır. Tüm bunların karşılığında 280 milyon altına denk gelmektedir ve İnönü’ye göre bu sadece asgari bir hesaptır. Zira bu hesaba askeri yardım dâhil değildir. Bu hesabın sonunda İnönü: “*Eline 280 milyon altın geçmiş ama vatandaş geçinemeyecek kadar ıstırap, bunaltı, buhran içinde...”* demiştir (Toker, 1992, s. 215 – 216; Cumhuriyet, 7 Temmuz 1958, s.5; Milliyet, 7 Temmuz 1958, s.1,5).

CHP’nin bu konudaki sert ve somut muhalefet tavrı, diğer muhalefet partilerinin de harekete geçmesine neden olmuştur. Hürriyet Partisi ülkedeki ekonomik durumu eleştiren bir bildiri yayımlamıştır. HP, DP’nin “*...Zengini daha zengin, fakiri daha fakir”* yaptığını iddia ettiği ekonomi politikasını eleştirmiştir (Cumhuriyet, 8 Temmuz 1958, s.1,5; Milliyet, 8 Temmuz 1958, s.1,5). 19 Kasım 1958 tarihinde başlayan Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin kongresinde konuşan Osman Bölükbaşı ise ülkede yargı bağımsızlığı ve üniversite muhtariyetinin bulunmadığından bahsetmiş ve sözü ekonomik duruma getirerek “*Bu vahim iktisadi gidişin mesulü iktidar, mağduru ise Türk milletidir”* demiştir (Cumhuriyet, 20 Kasım 1958, s.1). Ahmet Tahtakılıç’ta son yapılan zamlara atıfta bulunarak “*Bu zamlar vergi koymak mahiyetindedir ve kanunsuzdur”* şeklinde açıklamalar yapmıştır (Cumhuriyet, 22 Kasım 1958, s.1,5).

İktisadi alanda muhalefetin eleştirisi oklarına maruz kalan iktidar partisi, yargı sahasında da kamuoyunda prestij kaybetmeye başlamıştır. 27 Aralık 1957 tarihinde DP, Meclis murakabesini kısıtlayan bir dizi yonteme başvurarak Meclis İç Tüzüğü’nde değişikliğe gitmiştir. Buna göre bakanlar artık kamu çıkarını gerekçe göstererek kendilerine yöneltilen sözlü sorulara cevap vermeme hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca meclis kürsüsünden söylenen ancak uygun bulunmayan sözler, tutanaklardan çıkarılacaktır ve Meclis Başkanı’na tanınan bir milletvekilini meclisten çıkarma hakkı 3 oturumdan 12 oturuma çıkarılmıştır (Cumhuriyet, 28 Aralık 1957, s.1,5; Milliyet, 28 Aralık 1957, s.1,3). Böylece muhalefet hukuki yönden etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Meclis İç Tüzüğü’nde yapılan bu değişiklik doğal olarak muhalefetin büyük tepkisini çekmiş ve konu kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine *Cumhuriyet* gazetesi, hukuk otoritelerinin neler düşündüğünü öğrenmek üzere onlarla röportajlar yapıp bunu köşesine taşımıştır. Bu konuda Ocak 1958 tarihinde fikri sorulan hukukçulardan biri de Prof. Hüseyin Nail Kubalı’dır. Kubalı’nın, alınan bu tedbirlerin anayasaya aykırı olduğunu ve uygulanamayacağını belirtmesi üzerine Milli Eğitim Bakanlığı kendisi hakkında bir soruşturma açmış ve Kubalı, görevinden alınarak bakanlık emrine

Turkish Studies

verilmiştir (Cumhuriyet, 2 Ocak 1958, s.1,5; Milliyet, 2 Şubat 1958, s.1; Cumhuriyet, 2 Şubat 1958, s.1). Muhalefete yakın çizgideki bir takım yazarlara göre, Hüseyin Nail Kubalı'yı üniversitedeki kürsüsünden uzaklaştırmak büyük bir hata olmuştur. Zira iktidardaki partiler, geniş kitleler üzerinde nüfuz sahibi olup onların kalplerini kazanmış olan aydınları sırf kendilerine tenkitte bulunuyorlar diye cephe alıp, baskı uygulamamalı aksine onları kazanmaya çalışmalıdır. Türkiye'de müessese şuuru henüz oluşmadığından dolayı aydınlar, demokrasi için mücadele vermektedir. Türkiye'de adalet, basın, üniversite, parti grupları, cemiyetler gibi kurumların gerçek anlamda batılı bir demokrat şuuru bilincine erişmeleri ile birlikte bu mücadelenin birer şahıs mücadelesi olmaktan çıkıp topyekûn bir kurum mücadelesine dönüşeceğini ummuşlardır (Akis, 11 Ocak 1958, s.5; Akis, 18 Ocak 1958, s.5; Akis, 8 Şubat 1958, s.5; Akis, 19 Nisan 1958, s.5; Akis, 26 Nisan 1958, s.13).

Kamuoyunda oluşan tepkiler karşısında Başbakan Menderes, Bursa'da verdiği bir nutukta: *"Bugün hürriyet havarisi gibi karşımıza çıkanların, zorlaya zorlaya bir takım tedbirler almaya bizi mecbur etmeleri, bu vatanın hayrına sayılacak işlerden değildir... Demokrat Parti, muhalefet ne derece zorlama politikası takip ederse etsin çıkarılmak istenen hadiseler karşısında tedbirlerin hududunu aşmak gafletini göstermeyecektir"* (Milliyet, 10 Şubat 1958, s.5) şeklinde beyanatta bulunmuştur. Yani Menderes'e göre hükümetin baskı tedbirleri almasına muhalefet neden olmuştur.

Profesör Kubalı, 9 Nisan tarihinde üniversitedeki kürsüsüne iade edilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı: *"Kubalı Vekâlet emrine alınmakla kanunun icapları yerine getirilmiş, ancak hükümetçe bu Vekâlet emrinin daha da devamına lüzum kalmadığı kanaatine varılmış ve karar kaldırılarak vazifesine iade edilmiş ve böylece bu iş kapanmıştır"* (Cumhuriyet, 10 Nisan 1958, s.1) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Görevine iade edilen Kubalı ise: *"Bugünkü siyasi, iktisadi ve içtimai güçlüklerimizi arttırdığı veya arttıracacağı kanaatine vardığım her yeni karar ve tedbir karşısında mevkiimin, unvanımın ve vicdanımın bana emreylediği normal ve meşru vazifeyi en ufak bir yulgnalık eseri göstermeden ifaya devam edeceğim tabiidir"* (Cumhuriyet, 11 Nisan 1958, s.1) karşılığını vermiştir. Neticede İstanbul Üniversitesi Senatosu, Profesör Kubalı'nın basında çıkan bu beyanatını, günlük politika ile özdeşleştirerek Kubalı'yı bir ay görevden uzaklaştırmıştır (Milliyet, 13 Nisan 1958, s.1,5). Artık Kubalı olayı, iktidar ve muhalefet arasındaki, muhalefet partileri lehine işleyen, güncel siyasi konulardan biri haline gelmiştir. Tartışmanın yaşandığı bir diğer hadise ise "9 Subay Olayı" olmuştur.

Muhalefetin giderek güçlenmesi ve iktisadi sıkıntıların artması bir yana 1958 senesinde yaşanan birtakım iç ve dış olaylar, DP'li liderleri önce şüpheye sonra da bir darbe endişesine sevk etmiştir.

1958 tarihinde kamuoyunu öncelikle, sonrasında adı "9 Subay Olayı" diye anılacak bir gelişme meşgul etmiştir. İstanbul'da dokuz subayın hükümet aleyhinde bir komplo hazırlamak suçundan tutuklandığı konuşulmuştur. Dokuz subayın iktidara karşı bir darbe teşebbüsünde bulunacağı iddiası ile tutuklanmasından sonra askeri yargıda yapılan ve altı ay süren mahkemeler, neticede somut delillere ulaşamadığı gerekçesi ile beraatla sonuçlanmıştır. Bu ihbarı yapmış olan subay Samet Kuşçu ise yalan ihbar suçundan tutuklanmıştır. Buna karşın birtakım yüksek rütbeli subayların yerleri değiştirilmiş ve yeni atamalar yapılmıştır. Zira bu gelişmeler DP ileri gelenlerini bir hayli tedirgin etmiştir (Cumhuriyet, 17 Ocak 1958, s.1,5; Milliyet, 20 Ocak 1958, s.1; Cumhuriyet, 21 Ocak 1958, s.1; Milliyet, 27 Mayıs 1958, s.1,3; Milliyet, 26 Kasım 1958, s.1,5). Irak'ta yaşanan askeri darbe, bu tedirginliği tetikleyen önemli dış faktördür. 14 Temmuz 1958'deki Irak'taki darbe sonrasında "darbe" sözcüğü, o dönemki Türk siyasi hayatının en popüler sözcüklerinden biri durumuna gelmiştir.

DP Hükümeti, Amerika ve İngiltere'nin telkinleri sonucunda Ortadoğu'da aktif bir politika izlemeye başlamış ve bunun sonucunda bölgede "komünizme karşı" Türkiye, Irak, İran ve Pakistan

arasında Bağdat Paktı kurulmuş; İngiltere pakta katılmış; Amerika dışarıdan destek vermiştir. Bu süreçte DP önderleri, özellikle Adnan Menderes, Irak kraliyet ailesi ve Başbakan Nuri Sait ile çok yakın ilişkiler kurmuştur.

Buna karşın 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta ordu bir darbe girişiminde bulunmuş ve iktidarı ele aldığı gibi Kral Faysal ile Başbakan Nuri Sait Paşa'yı da öldürmüştür. Bu durum DP'li liderler üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Hatta bir ara Türk ordusunun, Irak ve Suriye'ye karşı askeri harekâta bulunmak üzere alarma geçirildiği ancak bu teşebbüs fikrinin Amerika tarafından durdurulduğu iddia edilmiştir. Irak'taki darbe hareketinin iç politikaya yansımalarıysa fazla gecikmemiştir. DP iktidarına göre Irak'taki darbe hareketi kökü dışarıda olan yıkıcı bir komünist faaliyettir. Muhalefete göreyse istibdat ve baskıya karşı bir halk ayaklanmasıdır.

Yukarıda belirtildiği üzere muhalefetin Irak'taki gelişmeyi istibdat ve baskıya karşı bir halk ayaklanması olarak nitelendirmesi, iktidarda şüphe uyandırmış ve rahatsız etmiştir. Zira yaşanan "9 Subay Olayı" da iktidar çevrelerinin hafızasından silinip gitmiş değildir. Yine 19 Mayıs 1958 tarihinde CHP'nin resmi yayın organı olan *Ulus* gazetesinde Atatürk'ün Bursa Nutku yayımlanmış ve DP'nin resmi yayın organı *Zafer* gazetesi, *Ulus* gazetesini bu yayınından dolayı "gençliği, polis ve adalet kurumlarına karşı itaatsizliğe teşvik etmekle" (Ulus, 19 Mayıs 1958, s.1; Ulus, 23 Mayıs 1958, s.1; Zafer, 22 Mayıs 1958, s.1; Zafer, 24 Mayıs 1958, s.1; Zafer, 25 Mayıs 1958, s.1,4) suçlamıştır. Kısacası Irak'taki darbe hareketi ve feci sonuçları, Menderes'te aynı durumun Türkiye'de de yaşanabileceği fikrini uyandırmıştır.

1. DARBE İHTİMALİ SÖYLEMLERİ

Irak'ta bir hükümet darbesinin gerçekleştiği ve cumhuriyetin ilan olduğu haberleri ilk olarak Bağdat Radyosu'nu eline geçiren Irak'taki darbeci kuvvetler tarafından dünyaya duyurulmuştur. 14 Temmuz günü sabahın erken saatlerinde "*Burası Irak Cumhuriyeti Radyosu*" sözleriyle yayınına başlayan Bağdat Radyosu, Irak'ta bir hükümet darbesi yapıldığını ve idareyi ordunun ele geçirdiğini haber vermiştir (Ulus, 15 Temmuz 1958, s.1,4). Irak'taki hükümet darbesine dair haberler, Türk siyasi çevrelerinde ve kamuoyunda bomba etkisi yaratmıştır¹.

İstanbul'da Bağdat Paktı toplantısı için bulunan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve kabine üyeleri olayı haber alır almaz askeri uçaklarla Ankara'ya hareket etmişlerdir (Vatan, 15 Temmuz 1958, s.1,5). Bağdat Paktı "Müslüman Devletler" toplantısı için Türkiye'ye gelmekte olan Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza ile İran Şahı Rıza Pehlevi de İstanbul yerine başkent Ankara'ya gelmişlerdir².

¹ 15 Temmuz 1958 tarihinde Türk basını, Irak'taki darbe olayını şu şekilde manşetlerine taşımıştı: "Irak'ta Dün Sabaha Karşı İhtilal Çıktı", **Cumhuriyet**, 15.07.1958, no: 12200, s. 1, 5; "Irak'ta Saltanat ve Hükümet Yıkıldı, Cumhuriyet İlan Olundu", **Ulus**, 15.07.1958, no: 12665, s. 1, 4; "Irak'ta Hükümete Karşı Vuku Bulan Hareket", **Zafer Gazetesi**, 15.07.1958, no: 3193, s.1; "Irak'ta Askeri Bir Hükümet Darbesi Yapıldı", **Akşam Gazetesi**, 15.07.1958, s.1; "Irak'ta Darbe-i Hükümet: Kral Faysal Tevkif Edildi", **Ankara Telgraf Gazetesi**, 14.07.1958, no: 1240, s.1,3; "Irak'ta Kanlı Bir İhtilal Yapıldı", **Bugün Gazetesi**, 15.07.1958, no: 5137, s.1,4; "Irak'ta Dün Sabah Kanlı Bir Hükümet Darbesi Vukubuldu", **Vatandaş Gazetesi**, 15.07.1958, no: 3084, s.1; "Irak'ta Dün Bir Hükümet Darbesi Yapıldı", **Demokrat Gazetesi**, 15.07.1958, no: 911, s.1,3; "Irak'ta Hükümete Karşı Vukubulan Askeri İhtilal", **Doğruyol Gazetesi**, 16.07.1958, no: 687, s.1; "Irak'ta Dün Darbe-i Hükümet Yapıldı", **Ayyıldız Gazetesi**, 15.07.1958, no: 2266, s.1; "Dün Irak'ta Kanlı Bir Hükümet Darbesi Yapıldı", **Hâkimiyet Gazetesi**, 15.07.1958, no: 3905, s.1; "Irak'ta İhtilal Oldu, Cumhuriyet İlan Edildi", **Hürriyet Gazetesi**, 15.07.1958, s.1;

² Kıbrıs Meselesi ve Lübnan Olayları karşısında Bağdat Paktı'nın nasıl bir tutum takınacağı konusunu görüşmek üzere 14 Temmuz'da İstanbul'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Irak Kralı Faysal, Pakistan Devlet Başkanı İskender Mirza ve İran Şahı Şah Pehlevi'nin katılacağı bir toplantı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet, 6 Temmuz 1958, s.1,5).

Bağdat Paktı üyesi üç Müslüman Devlet Başkanı'nın Çankaya'da yaptıkları toplantılar sonucunda liderler, paktın yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edeceklerini ve Amerika'nın Lübnan'a asker gönderme kararını memnuniyetle karşıladıklarını bildirmişlerdir (Vatan, 17 Temmuz 1958, s.1,5;). Irak'taki olayların hemen akabinde Amerika Lübnan'a, İngiltere'de Ürdün'e asker çıkarmıştır. Üstelik Lübnan'a askeri çıkartma yapan Amerika, Adana - İncirlik Üssü'nü kullanmıştır (Akşam, 17 Temmuz 1958, s.1,5).

Üç Müslüman Devlet Başkanları toplantısının sona ermesine müteakip Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 17 Temmuz'da Pakistan ve İran büyükelçileri ile birlikte Hilton Oteli'nde Türk ve yabancı gazetecilere hitap etmiş ve Bağdat Paktı'nın devam edeceğini, yeni kurulan Irak Hükümeti'ni tanımadıklarını, Bağdat Paktı Devletlerinin her bakımdan Ürdün'e yardım edeceğini ve Amerika'nın Lübnan'a müdahalesini, bir kez daha, memnurlukla karşıladıklarını söylemiştir (Akşam, 18 Temmuz 1958, s.5; Zafer, 18 Temmuz 1958, s.1).

Yaşanan dış gelişmeler karşısında CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 20 Temmuz'da CHP Eyüp İlçe Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. İnönü'ye göre dış politikadaki gelişmeler çok önemlidir. Çünkü hadiseler ansızın ortaya çıkmış ve Türkiye'nin etrafında toplanıp, düğümlemiştir. Bu gelişmeler karşısında İnönü, ulusal birliğin önemine vurgu yapmış ve vatan müdafaası karşısında her meselenin ikinci planda bırakılmasını tavsiye etmiştir. Ancak gerek kendisinin gerekse partisinin, olayları ayrı ayrı tahlil etmek için resmi bilgilerinin yeterli olmadığından şikâyet eden İnönü, gelişmeler hakkında doğru tespitlerde bulunabilmek için meclisin derhal toplantıya çağrılmasını ve iktidarın dış politika konusunda muhalefeti ve Türk milletini aydınlatmasını istemiştir (Ulus, 21 Temmuz 1958, s.5; Akşam, 21 Temmuz 1958, s.5).

CHP'li 147 milletvekilinin imzası ile Türkiye Büyük Millet Meclisi 26 Temmuz tarihinde toplanmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin olağanüstü toplantısında, hükümet adına İçişleri Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Namık Gedik bir izahat vermiş ve Gedik, Türkiye'nin yeni Irak hükümeti ile iyi münasebetler kurmayı arzu ettiğini söylemiştir. Namık Gedik'in konuşması son bulduktan sonra Meclis Başkan Vekili, iç tüzüğün 222. Maddesini ileri sürerek umumi müzakerenin açılmayacağını belirtmiş, muhalif milletvekilleri tarafından kaleme alınan önergeleri reddetmiş ve Meclis, 1 Kasım'da toplanmak üzere oturuma son vermiştir³.

Muhalefet milletvekilleri tarafından kaleme alınan önergelerin reddedilmesi, mecliste gergin bir havanın esmesine neden olmuştur. CHP'li milletvekilleri DP'li vekilleri milli iradeye saygısızlıkla itham etmişler; DP'liler de CHP'lileri ortalığı karıştırmak ve bir bardak suda fırtına çıkarmakla suçlamışlardır.

DP'lilere göre iç tüzük maddesinin gereği yapılmış ve hükümet meclise izahat verdikten sonra dağılmıştır: Oysaki CHP'liler ülkede çok mühim ve tehlikeli bir durum varmış gibi halkı telaşa ve huzursuzluğa sevk ederek başka bir arayışın içine girmişlerdir. Yani memlekette bir tereddüt ve kararsızlık havası yaratmak istemişlerdir, görüşü hâkim olmuştur (Akşam, 27 Temmuz 1958, s.5).

Meclisin dağılmasına müteakip, CHP Meclis Grubu olağanüstü bir toplantı yapmış ve bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğde, çok önemli dış gelişmeler yaşanırken muhalefetin ve meclisin iktidar partisi tarafından yok sayıldığı, hatta hükümetin dış politikada bir macera peşinde koştuğu belirtilmiş ve "*Dış meselelerde Ortadoğu'da vaziyetimiz ve Irak'la münasebetlerimiz hakkında aydınlanmak isteriz... Amerikan kuvvetlerinin memleketimize gelmesi sebebini öğrenmek isteriz...*

³ Muhalif milletvekilleri tarafından üç önerge kaleme alınmıştır. Önergelerden ikisini Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı vermiştir. Bölükbaşı, Ortadoğu'daki gelişmelerin öneminden dolayı meclisin vazifeye devam etmesini ve muhalefete söz hakkı verilmesini istemiştir. CHP Genel Başkanı İnönü ise Meclisin 25 Ağustos'ta toplanmasını istemiştir (Akşam, 27 Temmuz 1958, s.1,5).

Savunmamızın temelini teşkil eden NATO sistemi içinde vaziyetimizi zayıflatmayacak dış siyaset takip edilmesine kesin ihtiyaç görmekteyiz” denilmiştir (Vatan, 27 Temmuz 1958, s.5).

Ertesi gün ise CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bir basın toplantısı yaparak Meclisi tekrar toplantıya çağıracaklarını açıklamıştır. Basın toplantısında iktidarın dış ve iç politikasını tenkit eden İnönü *‘Toplantıyı biz istedik, fakat niçin istediğimizi bir kelime ile söyleyemedik’* şeklinde açıklama yapmıştır. NATO taahhütlerine ve vazifelerine sadık, her türlü tahrikten uzak bir dış politikanın meclis denetiminde tespit edilmesini ve milli birlik ile iktisadi düzen için ilk önce içerde sağlıklı bir politika tesis edilmesi gerektiğini söylemiştir (Vatan, 28 Temmuz 1958, s.1,5). İnönü ayrıca Türkiye’nin Ortadoğu memleketlerinin iç ihtilaflarına karışmaması gerektiğini ve yeni Irak hükümetinin tanınmasını arzu ettiğini belirtmiştir (Akşam, 28 Temmuz 1958, s.1,5).

İnönü’nün basın toplantısından sonra 148 CHP’li milletvekili, Anayasanın 19. Maddesinin verdiği yetkiye dayanarak Meclisi en geç 27 Ağustos 1958 tarihine kadar ikinci kez olağanüstü toplantıya çağırmıştır⁴.

31 Temmuz 1958 tarihinde ise Türkiye, yeni Irak Cumhuriyeti’ni resmen tanımıştır. Bu karar 28-29 Temmuz tarihlerinde Londra’da toplanan Bağdat Paktı Başbakanlar toplantısında alınan bir kararın sonucudur (Cumhuriyet, 1 Ağustos 1958, s.1,5; Milliyet, 1 Ağustos 1958, s.1,5).

Irak’ta 14 Temmuz 1958 tarihinde yaşanan askeri darbe girişiminin hemen ardından Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, yeni Irak hükümetini birtakım asi ve haydutların kurduğunu söylemiş, Türkiye’nin kendilerini tanımayacağını belirtmiştir. Hatta bir ara Türk ordusunun Irak ve Suriye’ye karşı askeri harekâta bulunmak üzere alarma geçirildiği (Akşam, 19 Temmuz 1958, s.1,5; Ulus, 22 Temmuz 1958 (a), s.1,6; Ulus, 22 Temmuz 1958 (b), s.1,6) ancak bu teşebbüs fikrinin Sovyet Rusya faktörünü göz önünde bulunduran Amerika tarafından durdurulduğu iddia edilmiştir (Vatan, 20 Temmuz 1958, s.1,5). İçişleri Bakanı Namık Gedik de yukarıda belirtildiği üzere, 26 Temmuz tarihinde meclisin olağanüstü toplantısında yaptığı açıklamada Türkiye’nin yeni Irak hükümeti ile iyi münasebetler kurmayı arzu ettiğini söylemiş ve bu durum birtakım basında, DP hükümetindeki fikir ve prensip ahenksizliğine örnek gösterilmiştir⁵.

3 Ağustos 1958 tarihinde CHP’nin Kasımpaşa İlçe Kongresi’nde konuşan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’in Irak’taki eski idareyi *“Halk tarafından sevilmeyen, müstebit bir idare”* olarak nitelendirmesi ve hükümetin Irak politikasını yermesi, iki parti arasındaki politik tartışmaların artmasına neden olmuştur.

Bu konuşmasında Gülek: *“Irak’taki bu hareket, halkın sevmediği ve müstebit bir idareyi devirmesi için yapılmış bir harekettir. İlk günden beri hadiselerin inkişafını beklemeden ihtilali yapanlara katiller, caniler demek doğru değildir. Dışişleri Bakanı ilk günler verdiği beyanatta, bu katilleri, canileri tanımayacağız diyordu. Hâlbuki bugün Irak Hükümeti’ni resmen tanımış bulunuyoruz. Bu kadar büyük bir gaf yapan Dışişleri Bakanının değişmesi lazımdır. Irak’ta son*

⁴ Meclis Başkanlığı’na verilen bu konudaki önergede şöyle denilmiştir:

“-1- Dış politika olayları üzerinde müzakere açılması, milli güvenliğimizi yakından ilgilendiren meselelere dair lüzumlu konularda gerekli kararların alınması

-2- İç politika üzerinde müzakere açılması. BMM’de murakabenin tesisi, anayasa hakları ve demokratik nizamın prensipleri içinde vatandaşların hür ve eşit insanlar olarak beraber çalışma imkanlarının temini, bu suretle memlekette gerçek huzurun sağlanması için gerekli tedbirlerin görüşülmesi ve lüzumlu kararlara varılması” (Akşam, 31 Temmuz 1958, s.1).

⁵ Örneğin Akşam gazetesindeki “Taş” isimli köşesinde Çetin Altan iktidardaki bakanların bu tezat konuşmalarına mizahi yönden yaklaşarak atıfta bulunmuş ve bu durumun Türkiye’de fikir hürriyetinin bir kanıt olduğunu belirtmiştir (Altan, 29 Temmuz 1958, s.1). Yine Akşam gazetesinden Feridun Ergin ise DP hükümetindeki fikir ve prensip ahenksizliğini Avustralya yerlilerinin kullandıkları “boomerang” silahına benzetmiştir (Ergin, 30 Temmuz 1958, s.1).

hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin de akıl hocasıydı. Onlar, Irak'ta yaptıklarını bizimkilere tavsiye ederlerdi. Partilerden mi şikayetiniz var, kapatın partileri gitsin; basından mı şikayetiniz var, susturun gazeteleri olup gitsin, derlerdi. Onların bu akıbeti büyük ders olmalıdır. Parti kapatmak ve gazete susturmakla demek işler halledilmiyormuş. Şahsi dostluklarla devlet idare edilemez. Şahsi dostum öldürüldü diye Irak'ı tanımayacağım olamaz” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Ulus, 4 Ağustos 1958, s.1,3).

Ardından Gülek, Ortadoğu'da böylesine önemli gelişmeler yaşanırken, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iktidar partisinin tavrı yüzünden bir türlü toplanıp istişarede bulunamadığını, yani meclisin hükümet üzerindeki murakabe görevini yerine getiremediğini belirtmiştir. Halk Partisi Genel Sekreterine göre “meclisin murakabesi olmadan ülkede milli birlikten söz edilemezdi ve memlekette birliği DP bozmaktaydı” (Cumhuriyet, 4 Ağustos 1958, s.1,3).

Kasım Gülek'in hükümeti eleştiren konuşması, 5 Ağustos tarihinde çıkan *Zafer* gazetesi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş ve Gülek “*Salon İhtilalcisi*” olarak vasıflandırılmıştır (Zafer, 5 Ağustos 1958, s.1). 6 Ağustos tarihli *Zafer* gazetesine göre ise CHP, DP dönemindeki ilerlemeleri görmezden gelmiştir. Bu ilerlemeleri daha uzağa götürecek olan dost yardımları ile alay etmiş veyahut bunları kötü niyetlere yormuş ve ülkeyi felaketten ancak kendilerinin kurtarabileceğini ilan etmişlerdir. Bu durumu *Zafer gazetesi* tam bir “*yalan ve tahrik edebiyatı*” olarak yorumlamıştır (Zafer, 6 Ağustos 1958, s.1). *Zafer gazetesi* 7 Ağustos tarihli sayısında ise iddialarını daha da ileri götürmüştür. Ana muhalefet partisinin ateşle oynadığını, seçimsiz iktidara gelmek niyetinde olduğunu söylemiş ve iktidarın bu durumu görmezden gelemeceğini belirtmiştir (Zafer, 7 Ağustos 1958, s.1).

Zafer gazetesinin özellikle ana muhalefet partisini işaret ederek onun gayri meşru yollarla iktidara gelmek hevesinde olduğunu belirtmesi CHP ileri gelenlerini harekete geçirmiştir.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 7 Ağustos tarihinde CHP İstanbul İl Merkezi'nde bir basın toplantısı yapmıştır. İnönü, meclisin acilen toplanıp bir takım iç ve dış konularda iktidar ve muhalefet kanadının müzakerelerde bulunmasını istemiştir. İnönü ayrıca mecliste izahat verilmez ve konuşulmazlarsa, basın toplantılarıyla fikirlerini ilan edeceklerini söylemiş ve sözlerine şu şekilde son vermiştir: “*Basının mükemmelen konuşmasını istiyoruz. Konuşmasına mani olan kayıtların kalkmasında ısrar ediyoruz. Bu bizim için hayati meseledir*” (Akşam, 8 Ağustos 1958, s.5; Ulus, 8 Ağustos 1958, s.3).

Kamuoyunda asıl ses getiren konuşmaları CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve Cumhuriyetçi Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı yapmıştır. 8 Ağustos'ta CHP Karamürsel İlçe Kongresi'nde konuşan Gülek'e göre CHP nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlarını ödemiş ve memleketin itibarını yükseltmiş ise 1961 tarihinde yapılacak olan seçimlerin neticesinde de iktidarın ileri sürdüğü iddiaların aksine, yasal yollardan iktidara gelip DP'nin devlete yüklediği milyonlarca borcu ödeyecek ve milleti refaha kavuşturacaklarını söylemiştir. İktisadi konulardan sonra basın hürriyetinin önemine vurgu yapan Gülek, iktidarın Irak meselesinin konuşulmasından neden rahatsız olduğunu anlayamadığını söylemiş ve: “- *Bir defa Irak'ta krallık var. Biz cumhuriyetle idare ediliyoruz. Yoksa biz mi yanlış biliyoruz? Sonra Irak'ta muhalefet partileri yoktur. Tenkitlere ve çalışma güçlüklerine rağmen çok şükür bizde muhalefet partileri bulunmaktadır. Irak'ta olanlar hiçbir zaman Türkiye'de olamaz. Zaten bizim kuvvetimiz bundadır. Böyle bir memleketle ihtilal vehmine düşmek, kendinden emin olmayanların hülyalardır. Tekrar ediyorum. CHP kanun yolu ile iktidara gelecektir*” demiştir (Ulus, 9 Ağustos 1958, s.3).

Muhalefetteki CMP Lideri Osman Bölükbaşı ise son günlerde muhalefeti ihtilal çıkarmakla itham eden neşriyata cevap vermiş ve: “- *İhtilali, bir muhalif partinin arzusu değil, memleketteki şartlar çıkarabilir. Çünkü ihtilal, millete yapılan tazyikle, onun tahammülü arasındaki muvazenenin*

bozulmasından çıkar. Bu tazyiki yani zulmü yapmak, muhalif partilerin elinde olmadığına göre, ihtilal ancak zulüm yapabilecek durumda olan iktidardakilerin eseri olabilir” demiştir (Akşam, 11 Ağustos 1958, s.1). Böylece hem CHP, hem CMP yaşanan sorunların iktidar kaynaklı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bunun üzerine DP Meclis Grubu 11 Ağustos'ta, ana muhalefet partisini doğrudan hedef alan çok sert bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiriye göre, CHP'liler iktidarı kaybettikleri 14 Mayıs 1950 tarihinden itibaren hükümetin ve meclisin meşruiyetini ve istikrarını anti demokratik yollarla tahrip etmenin yolunu tutmuşlardır. Bu gayri meşru tutumları 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta meydana gelen hadiselerden sonra büsbütün tahripkâr bir hâle gelmiştir. CHP'lilerin amaçları, Büyük Millet Meclisi'nin manevi itibar ve nüfuzunu kırmak, yasama dönemini zorlamalarla sakatlamaya çalışmak, meclis içi ve meclis dışı manevralarla idareyi felce uğratmak ve çoğunluğun üzerinde azınlığın tahakkümünü tesis etmektir. Bu yüzden de DP'lilere göre böyle bir muhalefet ile demokratik bir idarenin salim bir şekilde, tam verimle çalışmasına imkân yoktur. CHP'nin Büyük Millet Meclisi'nin kudret, kuvvet ve salahiyeti önünde hürmetkâr ve itaatkâr olması için DP Meclis Grubu, gereken tüm tedbirleri alacağını ve CHP'li idarecileri son kez ikaz ettiklerini duyurmuştur (Zafer, 12 Ağustos 1958, s.1,4; Cumhuriyet, 12 Ağustos 1958, s.1,5; Milliyet, 12 Ağustos 1958, s.1,5).

DP Meclis Grubu tarafından yayımlanan tebliğ, iç politikada fırtınalar yaratmış, muhalefet partileri arasında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bilhassa CHP'ye hitap eden tebliğ de “*Anayasa hudutları dâhilinde çalışılmazsa, Hükümet ve vatan emniyetinin gerektirdiği her türlü tedbirin alınacağı*” ifadesinin bulunması, zihinlerde bu tedbirlerin neler olabileceği şeklinde soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştur. Beyanname bir nevi muhalefet kanadını parçalamaya yönelik bir harekettir. Ancak sanılanın aksine bir sonuç vermiş ve tüm muhalif partiler, iktidara karşı birlikte tepki vermişlerdir.

Cumhuriyetçi Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ve Hürriyet Partisi Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, DP Meclis Grubu tarafından yayımlanan bildiriye eleştirerek, meşruiyet çizgisinin muhalefet partileri tarafından aşılmadığını aksine normal çalışma imkânına sahip bulunmadıklarını söylemişlerdir (Akşam, 14 Ağustos 1958, s.1,5).

CHP Genel Başkan İnönü ise partisinin hiçbir zaman meşruiyetten ayrılmadığını ifade etmiş ve CHP'nin bundan böyle de daima kanun çerçevesi içinde müeyyidelere riayetkâr bir şekilde çalışacağını ve insan hakları prensiplerine sadık kalacağını açıklamıştır. İnönü, CHP'nin kapatılacağı yolundaki haberlere ise partililerinin hiçbir zaman itibar etmemelerini istemiştir (Akşam, 16 Ağustos 1958, s.1).

CHP'yi bir nevi gayri meşru yollar takip ederek iktidarı devirmeye çalışmakla suçlayan Demokrat Parti Meclis Grubunun 11 Ağustos tarihli tebliğine karşılık, CHP Meclis Grubu da 16 Ağustos tarihinde bir bildiri yayımlamıştır. CHP Meclis Grubu'nun bu tebliğinde, meşru yollarla mücadeleye devam edileceği söylenmiş ve Demokrat Parti bildirisindeki ithamlar reddedilmiştir. CHP'lilere göre, DP'li idareciler, iç politikadaki hataları ve iktisadi başarısızlıkları yüzünden halkın sevgi ve güvenini kaybettiklerini idrak etmenin huzursuzluğu içine girmişlerdir. Bu yüzden de artık iktidarda kalabilmenin tek şartı olarak demokratik murakabe imkânlarını tamamen ortadan kaldırmayı görmüşler ve son grup toplantılarında yayımladıkları bildiri ile bu durumu ortaya koymuşlardır. İç tüzük değişiklikleriyle meclisin murakabe imkânlarını daraltmaya çalışıp meşru yolların dışına sapan ve TBMM'nin kudret, nüfuz ve haysiyetine karşı tecavüzde bulunan asıl DP'li idareciler olmuşlardır. DP Meclis Grubu, tıpkı CHP Meclis Grubu gibi TBMM'nin bir parçasıdır. Çoğunluğun hakları, anayasa hükümleriyle ve muhalefetin haklarına saygı mecburiyetiyle sınırlıdır. Çoğunluk grubu, muhalefetin haklarını çiğnediği anda, anayasa ve meşruiyet dışına çıkmış sayılır, denilmiştir (Cumhuriyet, 17 Ağustos 1958, s.1,5).

Turkish Studies

CHP Meclis Grubu, 1950'den itibaren CHP'nin meşruluktan uzaklaştığı yolundaki ithamları ise dayanaksız bulmuş ve asıl 1954 ve 1957 seçimleri öncesinde muhalefet haklarına darbe vuran ve her seçim sonunda seri halinde hürriyet kısıtlamalarına giren DP'nin meşruluk çizgisinden saptığını söylemiştir: CHP'nin haksız yere mallarının gasp edildiği; Toplantı ve Yürüyüş Kanunu'nda anti-demokratik değişiklikler yapıldığı; basın kontrol altına alınmaya çalışıldığı; memur teminatının yok edildiği; DP'li ocak ve bucak başkanlarının kanun dışına çıktıkları; ilim adamlarının söz ve yazı hürriyetinin kesildiği; milletin malı olan radyonun bir siyasi zümrenin elinde tek taraflı propaganda ve iftira aleti haline getirildiği ve tüm bunlara karşın DP'li idarecilerin bir türlü arzu ettikleri rahata kavuşamadıkları dile getirilmiştir. En nihayetinde ise tebliğde, CHP'nin serbest, dürüst ve eşit şartlar altında cereyan edecek ilk seçimde Türk milletinin güveni ile iktidara geleceği söylenmiş ve buna karşın bu durumun farkında olan DP'li idarecilerin iktidar mevkiini kaybetmemek adına baskı ve şiddet tedbirlerine yenilerini eklemek suretiyle iktidarda tutunmak hevesine kapıldıkları iddia edilmiştir. Bu düşünceye ve şiddet hevesine kapılanların ise hüsrana uğrayacakları belirtilmiştir (Ulus, 17 Ağustos 1958, s.1,5; Cumhuriyet, 17 Ağustos 1958, s.5; Milliyet, 17 Ağustos 1958, s.1,5).

CHP Meclis Grubu'nun yayımladığı tebliğ, DP'liler için önemsiz, sayılmıştır. Zira CHP bunları sekiz yıldır söylemektedir. Tüm bunların muhasebesi, son seçimlerde yapılmıştır ve bu iddiaların haksızlığı iktidarın tekrar Demokrat Parti'ye tevcih edilmesiyle meydana çıkmıştır. Üstelik DP'lilere göre, Irak'taki olayların akabinde CHP'ye yakın basın tarafından yapılan neşriyat yıkıcı ve kışkırtıcıdır. Yani CHP, gayri meşru bir yola sapmıştır (Zafer, 18 Ağustos 1958, s.1; Milliyet, 18 Ağustos 1958, s.1,5).

CMP'lilere ve Hürriyet Partililere göre ise tebliğ faydalı ve yerindedir. Çünkü CHP bu bildiri ile iktidarın maksat ve niyetlerini tüm açıklığı ile kamuoyunun önüne sunmuştur. CHP bir bakıma tüm muhalefetin sözcülüğü görevini yerine getirmiştir (Akşam, 18 Ağustos 1958, s.1,5). Açıkçası siyasi hayatta saflar belirlenmeye başlamıştır.

CHP'li ve DP'li milletvekillerinin talepleri doğrultusunda meclis, 21 Ağustos tarihinde ikinci kez olağanüstü toplanmıştır. Ancak sanılanın aksine müzakereler iç siyasi olaylar üzerinde değil de dış politika konuları ile mali – iktisadi problemler etrafında cereyan etmiştir. Söz düellosu halinde 8.5 saat süren müzakerelerden sonra meclis 1 Kasım'da toplanmak üzere dağılmıştır (Cumhuriyet, 22 Ağustos 1958, s.1,5; Akşam, 22 Ağustos 1958, s.1,5; Milliyet, 22 Ağustos 1958, s.1,5).

6 Eylül 1958 tarihinde Balıkesir DP İl Kongresi'nde konuşan Başbakan Adnan Menderes'e göre ülkede, muhalefetin yapmış olduğu propaganda sonucunda halkın kafası karışmıştır. Bu konuşmasında Menderes ilk kez ve doğrudan muhalefeti, halkı Irak'tan örnek almaya ve zor kullanıp komplo düzenleyerek hükümeti devirmeye kışkırtmakla suçlamış hatta idam sehparından söz etmiştir. Menderes'e göre seçimler yeni yapılmıştır ve millet kararını vermiştir. Ekseriyetin kararı Meclisin kararıdır. Meclisin kararı da milletin kararıdır. Bu doğrultuda Büyük Millet Meclisi'nin verdiği kararı protesto etmek, TBMM'nin itibarını kırmak ve onu gayrimeşru saymak demektir ki, bu bir isyan hareketi anlamına gelmektedir (Cumhuriyet, 07 Eylül 1958, s.1,5; Akşam, 07 Eylül 1958, s.1,5; Milliyet, 07 Eylül 1958, s.1,5).

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 7 Eylül 1958 tarihinde Heybeliada'daki evinde Başbakanın (Balıkesir DP Kongresi'ndeki) son konuşmasıyla ilgili olarak bir basın toplantısı yapmıştır. İnönü'ye göre Menderes'in ifade ettiği gibi ülkede bir huzur sorunu bulunmaktadır. Bu huzur ortamı ise ancak demokratik bir ortamda sağlanabilir. İdarede partizan zihniyete son verilmesini, basın hürriyetinin, seçim emniyetinin ve adaletin sağlanması gerektiğini aksi takdirde iç huzurun ülkede sağlanamayacağını belirten İnönü, her ne şekilde gelirse gelsin, bir ihtilal girişiminin felaket ve istibdadı da beraberinde getireceğini söylemiştir. Öte yandan İnönü'ye göre Türkiye'de iftira ve

tehditten korkacak siyaset adamı yoktur ve “*Sehpalar kurulursa nasıl işleyeceğini kimse bilemez*” dir (Cumhuriyet, 08 Eylül 1958 (a), s.1,5; Ulus, 08 Eylül 1958, s.1,3; Milliyet, 08 Eylül 1958, s.1,5). CMP ve Hürriyet Partisi sözcülerine göre de muhalefet partileri, bir ihtilalin ya da bir suikastın peşinde değillerdir. Üstelik Başbakan Menderes, Balıkesir nutkunda sarf ettiği sözlerle muhalefeti baskı altına almış ve kanuni mücadele yollarını daraltmıştır. Bu durum demokratik rejime, dolayısıyla vatandaş hak ve hürriyetlerine yöneltilen çok ağır bir tehdit olarak telakki edilmiştir (Akşam, 08 Eylül 1958, s.1,5).

Aynı gün Akhisarlılara seslenen Menderes, muhalefetin iddia ettiği gibi halkın kendilerine yüz çevirmediğine aksine hükümetle halk arasında zerre kadar ayrılığın bulunmadığına işaret etmiş, bir ihtilal peşinde koşanların ve bunu tahayyül edenlerin yok olacaklarını söylemiştir (Cumhuriyet, 08 Eylül 1958 (b), s.1,3). Menderes, 8 Eylül tarihinde ise İnönü’yü doğrudan hedef almış ve “*İhtilal tahrikçiliği İnönü’nün politika mesnedi olmuştur*” demiştir (Zafer, 09 Eylül 1958, s.1; Milliyet, 09 Eylül 1958, s.1,5).

CHP Grup Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu CHP Erzincan İl Kongresi’nde, Başbakanın son konuşması üzerinde uzun uzun durmuş, devlet adamının realist olması ve hakikatleri görmesi icap ettiğini ileri sürerek muhalefeti kabul etmeyenlerin bu rejimin dostu olamayacağını söylemiş ve “*Hür matbuatı ve hür muhalefeti seveceksin, kabul edeceksin. Bunlar iktidarın tatlı belasıdır. İktidar rahatlık yeri değildir. Dikenli meseleleri vardır. Rahatlık arayan iktidarı bırakmalıdır*” demiştir (Cumhuriyet, 09 Eylül 1958, s.1; Ulus, 09 Eylül 1958 (a), s.6). Başbakanın Balıkesir ve Kütahya nutukları hakkında konuşan CHP Ankara Milletvekili ve Meclis Grubu Yönetim Kurulu Üyesi Hıfzı Oğuz Bekata ise: “*Menderes bilmelidir ki, iktidar ile ihtilal arasında yegâne engel muhalefet ve basındır*” demiştir (Ulus, 09 Eylül 1958 (b), s.3).

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, CHP’nin 35. Kuruluş yıldönümü münasebetiyle Beyoğlu İlçe Merkezinde tertiplenen törende, Başbakan Adnan Menderes’e Balıkesir’deki konuşmasına dair ikinci bir cevap daha vermiştir. İnönü: “*Biz 9 Eylül’de İzmir’e girdiğimiz zaman boynumuzda halifenin idam fermanını taşıyorduk. Bu siyasi hayatın hangi safhasında, hangi tehdit, oyuncaktan başka bir tesir yapabilir*” demiştir (Ulus, 10 Eylül 1958, s.1,6; Cumhuriyet, 10 Eylül 1958, s.1,3).

Başbakan Menderes’in Balıkesir nutkundan sonra sanki CHP’ye bir canlılık gelmiştir. Bir yandan partinin lideri ve ileri gelen isimleri meydanlarda boy gösterip iktidarı eleştiri yağmuruna tutmuştur, öte yandan partinin meclis grubu faaliyetlerine hız vermiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu, Genel Başkan İsmet İnönü’nün başkanlığında 12.09.1958 tarihinde toplanmış ve 16.09.1958 tarihine kadar çalışmalarına devam etmiş, memleketin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi durumla parti işlerini inceleyerek bir tebliğ yayımlamıştır. CHP Meclis Grubu bu tebliğde: “*İktidar Partisi idarecileri, iç politikada yeni bir şiddet ve baskı devri açmak hevesine kapılmış görünüyorlar*” demiştir. Hayat pahalılığı ile geçim darlığının tahammül edilmez dereceye çıktığına işaret eden tebliğde iktidarın, halkın dikkatini hakiki dert ve davalardan uzaklaştırmak için muhalefete ihtilalcilik isnadını yönelttiğini belirtmiştir. Ayrıca “*CHP serbest, eşit, dürüst seçimlerle iktidarın el değiştirmesini sağlayan ve ihtilali lüzumsuz kılan bir rejim olduğu içindir ki demokrasinin bütün icapları ile yerleşmesine yıllardan beri var kuvvetiyle çalışmaktadır*”, denilmiştir (Cumhuriyet, 17 Eylül 1958, s.1; Ulus, 17 Eylül 1958, s.3; Akşam, 17 Eylül 1958, s.1; Milliyet, 17 Eylül 1958, s.1).

İktidarla muhalefet arasındaki son derece sert söz düellolarından sonra çıkarılan CHP Meclis Grubu tebliğinin kamuoyundaki tesirlerini görmeye fırsat bulamadan, hükümet adına Basın -Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, muhalefetin iddialarını saat 00.30’da cevaplandırmıştır. Böylelikle Türk iç politikasında tebliğ ve nutukların günü gününe tekzip veya cevaplandırılması şeklinde tecelli eden geleneğin yeni bir tatbikatına daha şahit olunmuştur.

Turkish Studies

Bakan Server Somuncuoğlu, “Şiddet yoluna saparak, nizam çiğneyerek bir azınlığın tahakkümünü korumak teşebbüsü muhalefetten gelmiştir... Muhalefet organlarının son Irak hadiselerinden sonra tahrik edici neşriyatı günlerce devam etmişken, CHP idarecilerinin bunları görmemezlikten gelmesine imkan tasavvur edilemez. Hatırlatmakta fayda vardır ki, bu memlekette halkın oyu ile meşru şekilde iktidara gelmiş bir parti ve hükümete karşı, gayrimeşru kuvvet mukabelelerini önleyen kudret, muhalefet partisinin tevehhüm ettiği gibi kendi mevcudiyeti değil, Türk milletinin sağduyusu ve kendisi tarafından seçilen iktidara olan sevgisi ve bu iktidarın da vatan selameti ve huzuru için her tedbiri almaya azimli ve kararlı olduğunu gösteren selametidir” demiştir (Zafer, 17 Eylül 1958, s.1).

Bakan Server Somuncuoğlu’nun beyanatına hemen CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, CHP İstanbul İl Merkezinde bir basın toplantısı düzenleyerek cevap vermiş ve: “Basının Irak hadiselerinden bahsetmesi, resimler koyması iktidarı sinirlendirdi. Dünya basınında çıkan yazı ve resimler bizimkilerden kat kat fazladır. Bu hadiseleri televizyonda da yayımladılar. Dünyanın hiçbir yerinde bunlardan alınan olmadı. Bunların neşrinde suç aramak gazeteciliği bilmemektir. Gazeteci elbette hadiselerin haberini resmini neşretmekle mükelleftir” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Ulus, 19 Eylül 1958, s.3).

Yaşanan siyasi gelişmeleri kısa bir süre uzaktan takip eden Menderes, partisinin il kongresinde bulunmak üzere gittiği İzmir’de konuşmalar yapmıştır. Hürriyet Partililere ve CMP’lilere kollarının açık olduğunu söyleyen Menderes, ana muhalefetin Türkiye’de Irak hadisesinin bir benzerini düşlediğini söylemiş ve memleket aleyhine çalışmakla suçlamıştır. Menderes’e göre birtakım basının Irak’taki darbe hareketini aksettiriş biçimi de CHP ile kol kola olduğunu göstermiştir. Daha sonra halkın DP ile beraber olduğunu ve ana muhalefetin seçimler dışındaki usullerle iktidara gelmeyi aklına koymuş olduğunu tekrarlayan Başbakan “Açıkça söylüyorlar. İhtilal şöyle olurmuş, böyle olurmuş, İhtilal çeşit çeşitmiş. Bunlardan bahsetmek tehlikelidir. Bunları siyaset mevzuumuzun dışına atmak lazımdır” demiş ve muhalefetin valileri ve savcılarını tehdit ettiğini fakat bir daha dil uzattığı takdirde buna mani olmanın çaresi bulunacağını ve o zaman demokrasiye paydos denileceğini, söylemiştir. Kamuoyunda Menderes’in “Ticaret muhtekirlerine nasıl Milli Korunma ile tedbir alınıyorsa, siyaset muhtekirlerine de tedbir almak lazım geliyor” sözü, “yeni tarz demokrasi” olarak yorumlanmıştır (Milliyet, 21 Eylül 1958, s.5; Zafer, 22 Eylül 1958, s.1; Akşam, 22 Eylül 1958 (a), s.1,5).

Adnan Menderes, CHP’nin kin ve husumet duyguları beslediğine ve korkunç tertipler hazırladığına inanmıştır: CHP’yi ülkeyi darbeye götürecek bir tahrik politikası takip etmekle suçlamış; muhalefetin seçimleri beklemeden iktidara geçmeye teşebbüs edebileceğini söylemiştir. Menderes’in İzmir nutuklarına Kırklareli’nden cevap veren CHP Grup Başkanvekili Faik Ahmet Barutçu’ya göre ise CHP’nin ve hür basının varlığı, Türkiye’de demokratik sistemin tek garantisidir (Ulus, 22 Eylül 1958, s.3). Bu arada CMP ve Hürriyet Partisi sözcüleri de Menderes tarafından İzmir’de yapılan DP’ye katılma davetini kabul etmediklerini kamuoyuna duyurmuşlardır (Akşam, 22 Eylül 1958 (b), s.1; Milliyet, 22 Eylül 1958, s.1). Ancak Menderes’in İzmir nutuklarına asıl cevap vermesi beklenen kişi İsmet İnönü’dür ve o da gecikmemiştir. 22 Eylül 1958 tarihinde İnönü, Menderes’in İzmir nutuklarına Haydarpaşa Garında cevap vermiş ve “Demokrasiye paydos demeye DP Genel Başkanının gücü yetmeyecektir” şeklinde beyanatta bulunmuştur (Ulus, 23 Eylül 1958, s.1,3). 23 Eylül’de ise Aydın DP Kongresi’nde İnönü’ye cevap veren Başbakan Adnan Menderes, “Demokrasiye son verip, onu yıkmak değil, fitneyi yok etmek azmindeyiz!” demiştir (Zafer, 24 Eylül 1958, s.1; Cumhuriyet, 24 Eylül 1958, s.5). 24 Eylül tarihinde İnönü, Menderes’e verdiği cevapta muhalefette buldukları sekiz sene zarfında Menderes, Bayar ve Koraltan’ın da dâhil olduğu tek parti devrinin hesabını fiilen verdiklerini söylemiş ve DP bürokrasisini hedef alarak “Kanun dışında hareket eden idare amirleri, hususiyle adalet mensupları, elbette hesap vereceklerdir. Doğru yoldan

Turkish Studies

ayrılmış olanları kimse kurtaramaz” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Ulus, 25 Eylül 1958, s.3; Akşam, 25 Eylül 1958, s.1,5).

Başbakan Menderes’in DP’ye (tekrar) katılma çağrısına olumsuz yanıt veren Hürriyet Partisi ileri gelenleri, 6 Ekim tarihinde bir tebliğ yayımlayarak, iktidar partisine karşı muhalefet partilerini güç birliğine davet etmiştir (Milliyet, 06 Ekim 1958, s.1). CHP Genel Başkanı İnönü bu davete olumlu yaklaşmış ancak CHP safına iltihak edecek kişileri “İdealist vatandaşlar” olarak vasıflandırmaktan da geri kalmamıştır (Ulus, 10 Ekim 1958, s.1,3).

Muhalefet partileri arasında yaşanan bahar havası, DP’nin de harekete geçmesine sebep olmuştur. Manisa İl Kongresi’nde muhalefet partileri arasındaki işbirliğine temas eden Başbakan Adnan Menderes, “*politika ve ihtirastan vareste vatandaşların, kin ve husumet cephesine karşı bir vatan cephesi*” kurmalarını istemiştir. Aynı zamanda Menderes ve arkadaşları, 1946 ruhunu tekrar canlandırabilmek adına, 26 Ekim’e kadar sürecek bir yurt gezisine çıkma kararı almışlardır (Zafer, 13 Ekim 1958, s.1,4; Cumhuriyet, 13 Ekim 1958, s.1,5).

Başbakan Menderes’in Manisa’da verdiği “Vatan Cephesi” nutkuna İstanbul’dan cevap veren İnönü, kendilerini bir kez daha idealistler olarak nitelendirmiş ve doğru yolda olduklarını belirtmiştir (Ulus, 13 Ekim 1958, s.1,3; Akşam, 13 Ekim 1958, s.1,5). İnönü ayrıca iktidarın halkla temasının ve ilgisinin kalmadığını, iktidarın halkın ıstırabına duyarsız olduğunu iddia etmiştir (Ulus, 15 Ekim 1958, s.3). İktidar ve ana muhalefet partisi arasındaki söz düellosu ve suçlamalar artık olağan bir durum haline gelmiştir. Her iki parti lideri de yurt gezine çıkarak sanki bir seçim öncesi gibi propaganda yarışına girişmişlerdir.

Yurt gezilerinde halka seslenen Başbakan Menderes bir adım daha ileri giderek nutuklarının şiddetini arttırmış ve dini terminolojiyi kullanmaya başlamıştır. Demirci’de halka hitap eden Menderes, muhalefeti başını toprağa gömmüş deve kuşuna benzetmiş ve iktisadi kalkınma konusunda “*Bunları kötileyenler, Allahın cezasına uğrayacak*” (Milliyet, 14 Ekim 1958, s.5; Cumhuriyet, 14 Ekim 1958, s.1,5) demiştir. Antalya’da ise vatan cephesinin önemine vurgu yapan Menderes “*İnsafsız bir muhalefet, hakikati yanlış gösteriyor. Böyle muhalefet olmaz... Fakat Allah bizimle beraberdir. Tanrı her zaman doğrunun yardımcısıdır*” (Milliyet, 15 Ekim 1958, s.5; Cumhuriyet, 15 Ekim 1958, s.3) şeklinde beyanatta bulunmuştur. 15 Ekim tarihinde ise Burdur Hükümet Konağı balkonundan halka hitap eden Menderes, İnönü’nün İstanbul’da verdiği son beyanatına temasla, devlet işlerinde tek başına karar organı olmadığını hükümetin bir uzvu olarak hareket ettiğini, İnönü’nün ise hala tek parti dönemi alışkanlıklarını sürdürdüğünü ileri sürmüş ve “*İnönü, kendisinden hesap sorulacak ve hesap verecek bir fanidir...*” demiştir. Ardından Menderes, “*anarşiye ve anarşist zihniyete*” paydos demek için “*devlet malı*” radyonun iktidar tarafından kullanıldığını ve ebediyen kullanılacağını dile getirmiştir (Zafer, 16 Ekim 1958, s.1,4; Akşam, 16 Ekim 1958, s.1,5).

Sivas CHP İl Kongresi’nde Menderes’in iddialarını cevaplandıran İnönü, bir kez daha demokrasi vurgusu yapmış, CHP’lileri hukuk nizamını kurmaya kendisini adanmış “idealistlere” benzetmiş ve : “*Bu memlekette idare hiçbir zaman Nuri Es - Said idaresinin şekline girmeyecektir...*” demiştir (Ulus, 17 Ekim 1958, s.1,3; Cumhuriyet, 17 Ekim 1958, s.1,5). İnönü’ye Isparta’dan cevap veren Menderes, İnönü ve CHP’yi demokrasi düşmanları ile eş tutmuş ve “*Muhalefetin Irak hadiselerine imrenecek kadar kötü yolda*” olduğunu söylemiştir (Zafer, 17 Ekim 1958, s.1,4; Milliyet, 17 Ekim 1958, s.1,5).

İktidar ve ana muhalefet partisi arasında bu gelişmeler yaşanırken, Başbakan Menderes’in DP’ye (tekrar) dönün çağrısına olumsuz yanıt veren ve vatan cephesi fikrini bir teslimiyet cephesi olarak telakki eden Osman Bölükbaşı’nın Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile Türkiye Köylü Partisi (TKP) 16 Ekim tarihinde birleşerek “Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi”ni kurmuşlardır.

Turkish Studies

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile TKP Genel Başkanı Tahsin Demiray, TKP Genel Merkezi'nde bir basın toplantısı yaparak, birleşmeye karar verdiklerini açıklamışlar ve bir tebliğ yayımlamışlardır. Bu tebliğde Bölükbaşı: “*Kanı kana, canı cana kattık. Elması pırlanta yapmaya çalışacağız*” derken, Demiray : “*Gönüller ve kalpler birleşmiştir*” demiştir. Böylece muhalefet kanadında ilk birleşme hareketi resmen gerçekleşmiştir⁶ (Akşam, 17 Ekim 1958, s.5).

Öte yandan yurt içi seyahatlerine devam eden CHP Genel Başkanı İnönü, bir takım sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Partisinin Tokat kongresinden sonra İnönü, Zile'ye gitmiştir. Zile'de İnönü'yü karşılamak için toplanan halk ile inzibat kuvvetleri arasında karışıklık çıkmış ve yaşanan arbede sonrasında bir takım CHP'liler yaralanmış ve tutuklanmıştır. Tokat Valisi, yaşanan olayları CHP'nin bir tertibi olarak gösterirken İnönü “*...Halkın baskıya tahammül etmeyeceğini ve etmediğini gözümle gördüm...*” demiş ve olayların sorumlusu olarak halkı tahrik ettiğini ileri sürdüğü Zile Kaymakamını göstermiştir (Ulus, 18 Ekim 1958, s.1,3; Milliyet, 18 Ekim 1958, s.1,5; Cumhuriyet, 18 Ekim 1958, s.1,5).

Afyon'da halka hitap eden Menderes'e göre İnönü ve CHP, Zile'de vatandaşları tahrik etmek suretiyle kanunlara karşı gelmiş ve bir tehdit ve zorlama ile hedeflerine ulaşmanın hesaplarını yapmışlardır. Durumu değerlendiren Menderes: “*En kısa zamanda bu hareketlerinin hesabını kendilerinden soracağız*” demiştir. Başbakan Menderes'in sözlerine Amasya İl Kongresi'nde cevap veren İnönü ise bu tür iddiaların zavallı ve gülünç olduğunu belirtmiş: “*...Halka dipçik ve copla vuranların bir gün hesap vereceklerini...*” söylemiştir (Akşam, 19 Ekim 1958, s.5; Cumhuriyet, 19 Ekim 1958, s.5; Milliyet, 19 Ekim 1958, s.1,5).

6 Eylül'de Balıkesir'de Menderes'in konuşması ile başlayan Türkiye'nin iki büyük parti liderinin söz düellosu Ekim ayı boyunca devam etmiştir. Kasım ayında ise ifadeler hem ilk günlerin sertliğini kaybetmiş hem de söz düellosu parti liderlerinden, parti sözcüleri düzeyine gerilemiştir. Buna karşın her iki taraf da ilk baştaki düşüncelerinden taviz vermemiştir.

SONUÇ

1958'de Irak'ta yaşanan iç siyasi gelişme bağlamında Türkiye'de siyasi partiler arasında büyük bir tartışma meydana gelmiştir. İktidar ve ana muhalefet partisi arasında yaşanan siyasi gerginlik, muhalefet partilerinin birbirleriyle yakınlaşıp birleşmelerine, iktidar partisinin ise bu duruma cevap olarak “*Vatan Cephesi*”ni kurmasına yol açmıştır. Bir taraftan muhalefetin güç birliği hareketi, diğer taraftan Vatan Cephesi Ocaklarının mevcudiyeti siyaset sahnesindeki gerilimin halk tabanına intikal etmesine neden olmuştur. Hatta Şubat 1959 tarihinde Menderes'in yaralanmasına neden olan Londra'daki uçak kazası bile taraflar arasında en fazla birkaç aylık sükûnet devresinin yaşanmasını sağlayabilmiştir.

1958 yılından itibaren ülke dışında yaşanan bir gelişmenin iç politikada gittikçe artan bir gerilimin başlangıcını oluşturması son derece dikkat çekicidir. Bu durum değerlendirildiğinde aslında iç politikada zaten mevcut bulunan gerilimin iyice tırmandırıldığını söylemek mümkündür. İktidar ve muhalefet arasındaki tartışmalar meclis dışına çıkarak geniş kitleleri içine alan bir mücadele sahasına yayılmıştır. Bu durum Türkiye'deki parlamenter sistemi, demokrasiyi ve milli birliği tehdit eder bir noktaya ulaştırmıştır.

İktidarın muhalefeti halkı isyana teşvik etmekle suçlaması, muhalefetin ise iktidarı totaliter bir idare rejimi kurmaya çalışmakla itham etmesi üzerine gerilimin düşürülmesi ve siyaset

⁶ 24 Kasım 1958 tarihinde ise Hürriyet Partisi liderleri, partiyi fesh ederek CHP'ye katılma kararı almışlardır (Milliyet, 25 Kasım 1958, s.1).

kurumunun olaylara çözüm bulması yönünde dönemin birtakım gazeteci - araştırmacı yazarları, ya milli birlik için bir koalisyon kabinesi kurulmasını ya da tıpkı 1947’de olduğu gibi tarafsız bir yüksek hakemin ortaya çıkıp tüm şikâyetleri önce dinleyip sonra da parti liderleriyle birlikte araştırmaya başlamasını ve en nihayetinde ortaya konulacak objektif bir beyanname ile ortamın yumuşatılması gerektiğini belirtmişlerdir. Zira onlara göre, Türk siyaset hayatı iki partili bir sisteme dayanmaktadır. Bu yüzden de iktidara kimin geldiği öncelikli sorun değildir. Sorun iktidar ve muhalefet ilişkilerindeki gerginlik ve bu bağlamda milli birlik konusudur. Netice itibariyle, iktidar ve muhalefet arasında tırmanan gerilim siyaset ve müzakereler yoluyla çözülememiştir. Bu da 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine giden sürecin nedenlerinden birisini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

1. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

- ABD İle İngiltere, Irak’a Müdahale İstemiyor, (1958,20 Temmuz), **Vatan**, s.1,5.
- Anlaşılması Lazım Gelen Nokta!, (1958,7 Ağustos), **Zafer**, s.1.
- Atatürk’ün Öğüdünü Gömemezsiniz!, (1958,23 Mayıs), **Ulus**, s.1.
- Bağdat Paktı, Kıbrıs Tezimizi Savunuyor, (1958,6 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Başbakan Dün Isparta’da, İnönü Sivas’ta Konuştular, (1958,17 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Başbakan Gene Yanlış Yoldadır, (1958 (b),9 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- Başbakan, İsmet İnönü’ye Dün de Şiddetle Hücum Etti, (1958,24 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Başbakan, Muhalefeti Dün De İtham Etti, (1958,15 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,3.
- Başbakan: ‘İnönü Hesap Verecek Bir Fanidir’ dedi, (1958,16 Ekim), **Akşam**, s.1,
- Başbakanın Nutkuna Barutçunun Cevabı, (1958,9 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Başvekil Adnan Menderes’in İnönü’ye Verdiği Cevap, (1958,24 Eylül), **Zafer**, s.1,4.
- Başvekil Adnan Menderes’in Manisa’da Yaptığı Konuşma, (1958,13 Ekim), **Zafer**, s.1,4.
- Başvekil Dört Yerde Konuştu, (1958,14 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
- Başvekil İzmir’de CHP’ye Hücum Etti, (1958,21 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- Başvekil Sert Konuştu, (1958,7 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- Başvekilin İnönü’ye “Dur!” İhtarı, (1958,16 Ekim), **Zafer**, s.1,4.
- Bir Demeç Veren Zorlu Dedi Ki: Gerekirse Orta Doğuya Gönüllü Göndeririz, (1958 (b),22 Temmuz), **Ulus**, s.1,6.
- BMM’te Konuşamayan Muhalefet İçini Döktü, (1958,28 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.
- Bölükbaşı İhtilal Konusunda Konuştu, (1958,11 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- Bugüne Kadar Harcanan Altınla Vatan Kalkınırdı, (1958,13 Ekim), **Akşam**, s.1,5.
- CHP Irak İle Dostane Münasebetleri İstiyor, (1958,27 Temmuz), **Vatan**, s.1,5.
- CHP İhtikara Ait Kararnameyi de Beğenmedi, (1955, 13 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,7.
- CHP İktidarla Sert Mücadeleye Başlıyor, (1958, 5 Mayıs), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- CHP Kongrelerinde Dün İktidara Sert Hücumlar Yapıldı, (1958, 23 Haziran), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- CHP Liderleri Hakiki Hürriyet Düşmanıdır!, (1958,17 Ekim), **Zafer**, s.1,4.
- CHP Meclisi Beklenen Tebliğini Yayınladı, DP Derhal Cevap Verdi, (1958,17 Eylül), **Akşam**, s.1,5.
- CHP Meclisi Dün Bir Tebliğ Neşretti, (1958, 4 Haziran), **Cumhuriyet**, s.1,5.

- CHP Meclisi Dün Görüşmelerini Bitirerek Bir Bildiri Yayınladı, (1958,17 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- CHP Tebliği Bugün Neşredilecek, (1958,16 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- CHP Tebliği Yayınlandı, (1958,17 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- CHP Tebliği, DP Grubu İhtarının Ne Kadar Yerinde Olduğunu İspat Etmiştir, (1958,18 Ağustos), **Zafer**, s.1.
- CHP, Meclisi Yeniden Toplantıya Çağırıyor, (1958,28 Temmuz), **Vatan**, s.1,5.
- CHP, Sert DP Tebliğine Sert Cevap Verdi, (1958,17 Ağustos), **Milliyet**, s.1,5.
- CHP, Sindirilemez ve Milletın Sinesinden Asla Sökülemez, (1958,17 Ağustos), **Ulus**, s.1,5.
- CMP Büyük Kongresi Dün Ankara'da Başladı, (1958, 20 Kasım), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- CMP İle Köylü Partisi Birleşti, (1958,17 Ekim), **Akşam**, s.1,5.
- CMP Kongresinde Son Zamlar Tenkit Edildi, (1958, 22 Kasım), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- CMP: Hiçbir İktidar Sehpalarının Himayesinde Yaşayamaz, (1958,8 Eylül), **Akşam**, s.1,5.
- Cumhurbaşkanı ve Başbakan Amerikan Büyük Elçisiyle Görüştü, (1958 (a),22 Temmuz), **Ulus**, s.1,6.
- D.P. Mebuslarının İktisadi Vaziyetimiz İçin Acı Tenkitleri, (1955, 19 Ocak), **Cumhuriyet**, s.1.
- Demokrasiye Paydos Demeye, D. Parti Genel Başkanının Gücü Yetmeyecektir, (1958,23 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- Demokrat Parti Meclis Grubunun Neşrettiği Tebliğ: Millet Huzurunda CHP'ye İhtar!, (1958,12 Ağustos), **Zafer**, s.1,4.
- Demokratik Rejimi İstemeyen Kaba Kuvvet Sahipleri Şimdiden Manen Yenilmiştir, (1958,13 Ekim), **Ulus**, s.1,3.
- Devrimci Genç!..., (1958,19 Mayıs), **Ulus**, s.1.
- Dışişleri Bakanı Çekilmelidir, (1958,4 Ağustos), **Ulus**, s.1,3.
- Dokuz Subaydan Sekizi Beraat Etti, (1958, 26 Kasım), **Milliyet**, s.1,5.
- Dokuz Subayın Davası Başladı, (1958, 27 Mayıs), **Milliyet**, s.1,3.
- DP Başkanının Halkın Çektikleriyle Teması Ve İlgisi Tamamen Kaybolmuştur, (1958,15 Ekim), **Ulus**, s.1,3.
- DP Hürriyetlerin Yerine Yasaklar Koymuştur, (1958,22 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- DP İzmir İl Kongresinde Konuşan Adnan Menderes'in CHP Liderine İhtarı, (1958,22 Eylül), **Zafer**, s.1,4.
- DP, CHP'ye –Son İhtarını – Verdi, (1958,12 Ağustos), **Milliyet**, s.1,5.
- DP'nin Muhalefet İçin Tebliği Yayınlandı, (1958,12 Ağustos), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- DP'nin Son Tebliğine CHP Dün Şiddetli Bir Cevap Verdi, (1958,17 Ağustos), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Dün Irak'ta Kanlı Bir Hükümet Darbesi Yapıldı, (1958,15 Temmuz), **Hakimiyet**, s.1.
- Dün Menderes Denizli'de, İnönü Anakara'da Konu, (1958,25 Eylül), **Akşam**, s.1,5.
- Dünkü D.P. Kongrelerinde Yapılan Tenkitler, (1955, 30 Mayıs), **Cumhuriyet**, s.1,6.
- Fevkalade Toplantı Münakaşalı Geçti, (1958,22 Ağustos), **Milliyet**, s.1,5.
- Gülek Dün İktidarı Şiddetle Tenkit Etti, (1958,4 Ağustos), **Cumhuriyet**, s.1,3.
- Gülek, CHP Karamürsel Kongresi'nde Konuşma Yaptı, (1958,9 Ağustos), **Ulus**, s.1,3.
- Gülek, İstanbul'da Dün Bir Basın Toplantısı Yaptı, (1958,19 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- Güven ve Ümitler CHP'ye Çevrilmiştir, (1958 (a),9 Eylül), **Ulus**, s.1,6.

- Halk Partisi Meclisi Dün Bir Tebliğ Neşretti, (1958,17 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Hariciye Vekili F.R. Zorlu Dedi Ki: Bağdat Paktı Faaliyete Devam Edecektir, (1958,18 Temmuz), **Zafer**, s.1,4.
- Hey Atatürkçü CHP Hey!, (1958,24 Mayıs), **Zafer**, s.1.
- Hudut Birliklerimize Dün ‘Hazır Ol’ Emri Verildi, (1958,19 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.
- Hükümet, CHP’ye Dün Cevap Verdi, (1958,18 Ağustos), **Milliyet**, s.1,5.
- Hür. P. Muhalefetin Birleşmesini İstiyor, (1958,6 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
- Hür. P. ve CMP Teklifi Reddetti, (1958,22 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- Hürriyet Partisi Bir Tebliğ Yayınlayarak İktisadi Durumu Tenkit Etti, (1958, 8 Temmuz), **Milliyet**, s.1,5.
- Hürriyet Partisi, CHP’ye İltihak Etti, (1958,25 Kasım), **Milliyet**, s.1,5.
- Irak’ta Askeri Bir Hükümet Darbesi Yapıldı, (1958,15 Temmuz), **Akşam**, s.1.
- Irak’ta Darbe-i Hükümet: Kral Faysal Tevkif Edildi, (1958,15 Temmuz), **Ankara Telgraf**, s.1,3.
- Irak’ta Dün Bir Hükümet Darbesi Yapıldı, (1958,15 Temmuz), **Demokrat**, s.1,3.
- Irak’ta Dün Darbei Hükümet Yapıldı, (1958,15 Temmuz), **Ayyıldız**, s.1.
- Irak’ta Dün Sabah Kanlı Bir Hükümet Darbesi Vukubuldu, (1958,15 Temmuz), **Vatandaş**, s.1.
- Irak’ta Dün Sabaha Karşı İhtilal Çıktı, (1958,15 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Irak’ta Hükümete Karşı Vuku Bulan Hareket, (1958,15 Temmuz), **Zafer**, s.1.
- Irak’ta Hükümete Karşı Vukubulan Askeri İhtilal, (1958,15 Temmuz), **Doğruyol**, s.1.
- Irak’ta İhtilal Oldu, Cumhuriyet İlan Edildi, (1958,15 Temmuz), **Hürriyet**, s.1.
- Irak’ta Kanlı Bir İhtilal Yapıldı, (1958,15 Temmuz), **Bugün**, s.1,4.
- Irak’ta Saltanat ve Hükümet Yıkıldı, Cumhuriyet İlan Olundu , (1958,15 Temmuz), **Ulus**, s.1,4.
- Irak’taki Değişiklik Bomba Tesiri Yaptı, (1958,15 Temmuz), **Vatan**, s.1,5.
- İç Politikada Hava Gerginleşti, (1958,8 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- İç Tüzük Tadilatı Kabul Edildi, (1957, 28 Aralık), **Milliyet**, s.1,3.
- İhtikâr Yapanlar Ağır Surette Cezalandırılacak, (1955, 9 Temmuz), **Milliyet**, s.1,7.
- İhtiras Politikası!, (1958,5 Ağustos), **Zafer**, s.1.
- İnönü “Dert Pahallık” Dedi, (1958, 9 Mayıs), **Milliyet**, s.1,5.
- İnönü Dün Çok Sert Bir Konuşma Yaptı, (1958, 10 Mayıs), **Milliyet**, s.1,3.
- İnönü Meclisin Toplantısına Taraftar Olduğunu Açıkladı, (1958,21 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.
- İnönü, ‘İdealistler, Hukuk Nizamını Kurmaya Muvaffak Olacaklardır’ Dedi, (1958,17 Ekim), **Ulus**, s.1,3.
- İnönü, Başbakan’a Cevap Verdi, (1958,10 Eylül), **Ulus**, s.1,6.
- İnönü, Başbakan’a Cevap Verdi, (1958,8 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- İnönü, Başbakanın Nutkuna Cevap Verdi, (1958 (a),8 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- İnönü, Dün Basın Toplantısı Yaparak İç ve Dış Olaylara Temas Etti, (1958,8 Ağustos), **Ulus**, s.1,3.
- İnönü, İç Politikayı Ön Planda Düşünüyor, (1958,8 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- İnönü, İhtilal Tahrikçiliğini Bugünkü Politikasına Mesned Yaptığımı Son Beyanatıyla Teyit Etmiştir, (1958,9 Eylül), **Zafer**, s.1.
- İnönü: ‘Tehdit Yoluna Sapmak Yanlıştır’ Dedi, (1958,10 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,3.

- İnönü'nün Birlik Konusunda Demeci, (1958,10 Ekim), **Ulus**, s.1,3.
- İnönü'nün İç ve Dış İşlere Dair Görüşü, (1958, 7 Temmuz), **Milliyet**, s.1,5. Hürriyet Partisi Dün Bir Tebliğ Neşretti, (1958, 8 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- İnönü'nün İç ve Dış Siyasete Dair Demeci, (1958, 7 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- İnönü'nün Orta Doğu Olaylarıyla İlgili Demeci, (1958,21 Temmuz), **Ulus**, s.1,5.
- İstanbul'da 9 Subay Tevkif Edildi, (1958, 17 Ocak), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Kanun Dışında Hareket Edenler Elbette Hesap Vereceklerdir, (1958,25 Eylül), **Ulus**, s.1,3.
- Kasım Gülek'in Basın Toplantısı, (1955, 13 Temmuz), **Milliyet**, s.1,7.
- Kubalı Bakanlık Emrine Alındı, (1958, 2 Şubat), **Cumhuriyet**, s.1.
- Kubalı Derslerine Salı Günü Başlıyor, (1958, 11 Nisan), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Kubalı Vekalet Emrine Alındı, (1958, 2 Şubat), **Milliyet**, s.1.
- Liderler Arasında Düello Sertleşti, (1958,17 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
- Meclis 21 Ağustos İçin Toplantıya Çağırıldı, (1958,14 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- Meclis Dün İç Tüzük Tadilatını Kabul Etti, (1957, 28 Aralık), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Meclis Hadiseli Geçen Bir Oturum Yaptı, (1958,27 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.
- Meclis İç Tüzüğü Kanun Değildir! , (1958, 2 Ocak), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Meclisin Olağanüstü Toplantısı 9 Saat Sürdü, (1958,22 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- Meclisin Toplantısı Gece Yarısı Sona Erdi, (1958,22 Ağustos), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Menderes Balıkesir'de Muhalefete Hücum Etti, (1958,7 Eylül), **Akşam**, s.1,5.
- Menderes İle İnönü'nün Karşılıklı İthamları, (1958,19 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Menderes İzmir'de CHP, İnönü ve Basına Şiddetle Çattı, (1958 (a),22 Eylül), **Akşam**, s.1,5.
- Menderes Mutedil, İnönü Sert Konuştu, (1958,19 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
- Menderes ve İsmet İnönü Zile Hadiselerinden Bahsetti, (1958,19 Ekim), **Akşam**, s.1,5.
- Menderes, Akhisar'da Dün Konuştu, (1958 (b),8 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,3.
- Menderes, İnönü'ye Tekrar Cevap Verdi, (1958,9 Eylül), **Milliyet**, s.1,5.
- Menderes: 'Vatan Cephesi' Kurulmasını Talep Ediyor, (1958,13 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Menderes'in Demirci'de Dün Yaptığı Konuşma, (1958,14 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Menderes'in Muhalefete Dünkü Sert İhtarı, (1958,7 Eylül), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Muhalefet Ayazda Kaldı, (1958,6 Ağustos), **Zafer**, s.1.
- Muhalefet Liderlerinin Cevapları, (1958 (b),22 Eylül), **Akşam**, s.1.
- Muhalefet Partileri CHP'nin Görüşüne İştirak Ediyorlar, (1958,18 Ağustos), **Akşam**, s.1,5.
- Muhtekir ve İstifçilere 15 Yıl Hapis, (1955, 9 Temmuz), **Cumhuriyet**, s.1,7.
- Ortadoğu da Meçhul Bir Yere Sevk Edilmek Üzere Dün Gece 11 Bin Amerikan Piyadesi Adana'ya Geldi, (1958,17 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.
- Ortadoğu Görüşmeleri İstanbul'a İntikal Etti, (1958,17 Temmuz), **Vatan**, s.1,5.
- Profesör Nail Kubalı Dün Kürsüsüne İade Edildi, (1958, 10 Nisan), **Cumhuriyet**, s.1,5.
- Senato Kubalı'yı Dün Cezalandırdı, (1958, 13 Nisan), **Milliyet**, s.1,5.
- Server Somuncuoğlu'nun CHP Genel Başkanlığı Tebliği Hakkındaki Beyanatı: CHP Umumi Efkar Önünde, Yapamadığı İşin Günahını Üstünden Atabilmek İçin Yeni Bir Nümayiş Peşindedir, (1958,17 Eylül), **Zafer**, s.1,4.

- Son Hadiselere Dair Başvekilin İzahatı, (1958, 10 Şubat), **Milliyet**, s.1,5.
 Söz Düellosu Şiddetlendi, (1958,15 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
 Şemi Ergin İstifa Etti, (1958, 20 Ocak), **Milliyet**, s.1.
 Şimdi De Biz Vesika Neşrediyoruz, (1958,22 Mayıs), **Zafer**, s.1.
 Tokat'ta Hadiseler, (1958,18 Ekim), **Milliyet**, s.1,5.
 Ulus'u Bir Yana Bırakarak, (1958,25 Mayıs), **Zafer**, s.1,4.
 Yeni Irak Hükümeti'ni Dün Resmen Tanıdık, (1958,1 Ağustos), **Cumhuriyet**, s.1,5.
 Yeni Irak Hükümeti'ni Dün Resmen Tanıdık, (1958,1 Ağustos), **Milliyet**, s.1,5.
 Yüksek Rütbeli Komutanlar Arasında Nakil ve Tayinler, (1958, 21 Ocak), **Cumhuriyet**, s.1.
 Zile'de Dün Müessif Hadiseler Oldu, (1958,18 Ekim), **Cumhuriyet**, s.1,5.
 Zile'de İnönü'yü Karşılamanın Yurttaşlar Bomba ve Silahlarla Dağıtılmak İstendi, (1958,18 Ekim),
Ulus, s.1,3.
 Zorlu 'Bağdat Paktı Devam Ediyor' Dedi, (1958,18 Temmuz), **Akşam**, s.1,5.

b. Gazete Makaleleri

- Altan, Ç. (1958,29 Temmuz). İşte İspat. **Akşam**, s.1.
 Ergin, F. (1958,30 Temmuz). Siyasette Prensip Buhranı. **Akşam**, s.1.

c. Dergiler

- Feyzioğlu, T. (18.01.1958). İlim Adamı ve Hürriyet. **Akis**, Sayı: 193, s.5.
 Toker, M. (11.01.1958). Zorla Takviye. **Akis**, Sayı: 192, s.5.
 _____. (08.02.1958). Şimdi. **Akis**, Sayı: 196, s.5.
 _____. (19.04.1958). Şahıslar ve Müesseseler. **Akis**, Sayı: 206, s.5.
 _____. (26.04.1958). Prenslerin Kaderi İşte Budur Kubalı. **Akis**, Sayı: 207, s.13.